

לכודים בין התמרון ובין האש: חמאס וחזבאללה

גיורא סגל

חזבאללה וחמאס הם ארגוני גרילה וטרור שהתפתחו בתוך פחות מעשרים שנה לסוג של ישויות שלטוניות. הם עשו זאת בשטח קטן יחסית לנדרש למלחמת גרילה, ובמקרה של רצועת עזה בעיקר בשטח הבנוי המתאים לסוג זה של לחימה. חזבאללה הוא "האח הגדול" של חמאס בהקשר הצבאי, הוא הארגון המנוסה יותר, בעל הידע והביטחון העצמי, ועם זאת, הוא לומד מהתנהלות חמאס במבצע "עופרת יצוקה", ומגיב בהתאם לאינטרסים שלו.

האיום הצבאי העיקרי שחמאס וחזבאללה יוצרים נגד מדינת ישראל הוא שייגור לא פוסק של רקטות וירי מרגמות כבדות, בטווחים שונים ובעצמות שונות המכוונות ישירות נגד אזרחי המדינה. הכוח הצבאי של חמאס וחזבאללה מוסיף כאיום משני מקביל את הארסנל הקלאסי של פעולות הגרילה והטרור לאורך הגבולות ובשטח ישראל: הפעלת מטעני חומר נפץ מסוגים שונים; הפעלת צלפים; ירי מהמארב; הפעלת מכוניות תופת; ניסיונות לחטוף חיילים ואזרחים; ובראש כל אלה – שימוש במתאבדים עם חגורות נפץ.

את הידע הצבאי, את תורת ההגנה וההתקפה, את הידע בחבלה ובייצור חומרי נפץ ואמצעי חבלה מאולתרים הארגונים לומדים בדרכים שונות מסוריה ומאיראן כבר זמן רב. מדובר בייעוץ מבצעי, בהדרכה בשיטות ייצור אמצעי לחימה, בהדרכת שיטות לחימה ובהפעלת אמצעי לחימה, בהכשרת כוח אדם ייעודי, למשל מפעילי הנ"ט ואנשי החבלה, בהדרכת מפעילי הרקטות בשיטות הטיווח ובהכנת אזורי השיגור ואמצעי השיגור לסוגיהן השונים ועוד. בניין הכוח הצבאי של חמאס וחזבאללה הוא תהליך מאורגן, הנגזר מהפעלת הכוח. לדוגמה מערך הרקטות ויכולת ההגנה על שטח, ובכלל זה השימוש במנהרות ללחימה ולהברחה.

גיורא סגל, אל"ם (מיל), הוא ראש המעבדה התפישיתית – המרכז לחקר ההפעלה ובניין הכוח באמ"ץ/תוה"ד וחוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

בעקבות הפעלת הכוח הצבאי של ישראל במלחמת לבנון השנייה ובמבצע "עופרת יצוקה" הונעו מהלכים מדיניים רבים,¹ שעיקרם לא היה מתרחש ללא הפעלת הכוח הצבאי היבשתי. בסופו של דבר מהלכים מדיניים אלו קיצרו את משך הלחימה. הסיבה לכך היא האיום הישיר שהתמרון היבשתי יוצר על מרכיבי קיום של הארגונים, הכוח הצבאי במקרה אחד ומרכיבים אחרים התלויים בשטח לצורך קיומם. כמה מהמהלכים המדיניים הוגדרו במטרות המלחמה והמבצע, אך את רובם לא היה אפשר לצפות מראש, כמו שקורה בדרך כלל בעקבות מלחמה. לו הפעיל צה"ל אש בלבד, ללא תמרון, היה הדבר מאפשר לחמאס להסתתר, להתמגן ולהפעיל את הכוח הצבאי שלו בחופשיות וללא חשש. היה מתאפשר לו גם להציג בתקשורת את לחימתו, את תנועותיו ואת לוחמיו, ולהפיק מופע גבורה רב-רושם ללא לחץ למעט לחץ ההפצצות, שכידוע, הוא נערך לספוג אותן. התמרון היבשתי אשר התרחש בעקבות ההפצצות שיבש מאוד את תכניותיו.

נראה שהפעלת הכוח של צה"ל במבצע "עופרת יצוקה", ריכז מאמץ מהלומות האש והתמרון היבשתי שהגיע בהמשכן היו איום של ממש על קיומו של הכוח הצבאי של חמאס. הערכה זו באה בעקבות ניתוח הקרבות, ובייחוד בעקבות נסיגתו הלא מסודרת של הכוח הצבאי של חמאס משדה הקרב ומהמגע הישיר. מדובר בכישלון צבא חמאס להגן על השטח, משימה שלקראתה הוא התכונן. מאמר זה נועד לבחון מדוע התמרון היבשתי, המשולב במהלומות אש לא מידתיות, הוא המרכיב העיקרי היוצר איום ממשי על חזבאללה ועל חמאס, ולהסביר את ההיגיון שבהפעלתו ואת התנאים הבסיסיים שהפעלתו מחייבת.

שטח, הגנה, התקפה ולחימת גרילה

רצועת עזה היא טריטוריה מתוחמת, מוקפת מכל צדדיה, ללא עומק טופוגרפי רב-משמעות. חמאס נערך להגנה על הטריטוריה בקפדנות ולאורך זמן – מארגון השטח ללחימה, דרך ארגון הפיקוד והשליטה, אמצעי הלחימה, המודיעין וכלל מרכיבי הזרוע הצבאית של הארגון. ההקפדה על ארגון השטח, ההתבצרות, המנהרות, העמדות והמטענים מעידים על קביעותו של המערך ועל היותו ארגון של הגנה על שטח. הגנה מעין זו אינה מאפיין של לחימת גרילה, ונובעת מכך שהמגן רוצה להחזיק את השטח לאורך כל הזמן ורואה בו מרכיב חיוני לקיומו. עיקרון בסיסי זה של תורת ההגנה קיים משחר ההיסטוריה, ואינו מחייב נימוק נוסף בקשר לראיית הצורך והחיוניות של השטח לחמאס. מכאן שהטריטוריה – השטח של רצועת עזה – חיונית לקיומו ולתפקודו של חמאס, ולכן הוא השקיע משאבים ניכרים של הזרוע הצבאית להגנה על השטח. המרכיב ההתקפי של הזרוע הצבאית עסוק ביכולת שיגור הרקטות. בשל כך כאשר תקף צה"ל את הגנתם והפעיל בריכוז מאמץ את יכולת האש שלו ואת התמרון היבשתי לא עמד הכוח הצבאי של חמאס

במשימותיו המתוכננות, למעט חוליות שיגור הרקטות וגם תפוקתן הייתה קטנה מהצפוי (כשלושים ביום לעומת מאה צפויים, ובסוף המבצע כ-16 רקטות ביום). תופעה דומה התרחשה במלחמת לבנון השנייה בכל הקשור ללחימה הקרקעית; שם לא הצליחו חוליות חזבאללה או כוחותיו להגן על עמדות, אף שצה"ל לא ריכז מאמצים מולם אלא ברמת הגדוד. עם זאת, יכולת השיגור של חזבאללה הייתה גבוהה הרבה יותר עד סוף הלחימה, כמאתיים רקטות כבדות ביום בממוצע, יכולת המצביעה על ארגון חזק צבאית הרבה יותר מחמאס.

יישום של עקרון המלחמה "ריכוז המאמץ"

אין חדש בדרישה המבצעית להפעיל כוח לא מידתי.² רעיון זה הוא ביטוי של תפיסת הביטחון של מדינת ישראל כמו שהגדיר אותה דוד בן גוריון ב-1949 בספרו 'צבא וביטחון': 'כוח מחץ' שמדינת ישראל מפעילה בצאתה למלחמה, כל הפוטנציאל הצבאי ובבת אחת, בכל העוצמה. הנגזרת של רעיון זה בתורת הלחימה של צה"ל היא ריכוז מאמץ והפעלת כוח לא-מידתית על מנת להשיג הישג מבצעי משמעותי, 'נוק-אאוט' ולא הישג 'בנקודות'.

צה"ל חיזק את כושר ההרתעה באמצעות לחימה על פי עקרונות המלחמה, ובייחוד לפי עקרון ריכוז המאמץ. למעשה תופעת המלחמה מאופיינת בהפעלת כוח לא מידתית. לשם השוואה, הפעלת הטקטיקה של "הלם ומורא" על ידי האמריקנים בעיראק, ובאופן בולט בעיר בגדאד בשנת 2003 להפעלת מהלומות אש לא מידתיות, שנמשכו שלושה שבועות בערך, ושלאחריהן הונע ברציפות תמרון יבשתי גדול לתוך עיראק. הקושי של הפעולה הצבאית בריכוז מאמץ מבצעי בתוך אוכלוסייה אזרחית מחייב להכין את שדה הקרב מראש. הכנת המטרות לתקיפה באש וקביעת יעדי ההתקפה של התמרון היבשתי, תוך כדי ניסיון לפגוע פגיעה מינימלית באזרחים, הקטנת הנזק הסביבתי לאוכלוסייה ולמגוריה, הודעה מראש ואזהרת האוכלוסייה על אזורי לחימה ועוד, כל אלה איפיינו את פעולת צה"ל במבצע "עופרת יצוקה". אין סדרה זו של פעולות מונעת לחלוטין את הנזק לסביבה ואת הפגיעה באזרחים, אך הואיל ומדובר במלחמה או במבצע צבאי בהיקף נרחב, הדין הבין-לאומי מאפשר למדינה להגן על אזרחיה כאשר נכפית עליה מלחמה, כמו שקרה במלחמת לבנון השנייה ובמבצע "עופרת יצוקה". לאחר ביצוע של הפעולות הללו הפעלת הכוח הלא מידתית היא עניין של שיטת לחימה. יש לציין שכל זאת עומד מול סיכון חיילים ישראלים, אשר במקרה של מלחמה ועל פי הקוד האתי של צה"ל מפקדים וחיילים מסכנים את חייהם למען מטרה ראויה. הפסקת ירי הרקטות והפיגועים נגד מדינת ישראל היא מטרה ראויה שהגדירה ממשלת ישראל. ריכוז המאמץ במבצע "עופרת יצוקה" התנהל לפי תורת הלחימה של צה"ל. הבנת המונח "לא מידתי" כריכוז מאמץ היא ההבנה הנדרשת על ידי הקורא

והמנתח את מבצע "עופרת יצוקה". התמרון היבשתי הוא חלק מהתמרון הכולל מהלומת אש, תמרון ואש, שנועד להערים על ארגוני הגרילה והטרור ולהוציאם משיווי משקל. הפעלת מהלומת האש האווירית ב-28 בדצמבר 2009 ברצועת עזה התקבלה בהפתעה מוחלטת. רצועת עזה לא ספגה מעולם התקפה באש בעצמה כזו. הפעלת מאמץ התמרון היבשתי בהמשך למהלומת האש ובסמיכות אליו, תוך כדי ליווי התמרון באש סיוע ישיר, העמיקה את ההפתעה, ויצרה דילמה קשה לחמאס; הוא נאלץ לפעול בלחץ התקדמות התמרון לעברו. גם אם הופתע והוכה מן האש האווירית קשה, הזמן החולף מאפשר לו להתאושש, וגם פסיביות מבצעית נחשבת בעיני חמאס התאוששות, שכן הישרדותו היא הקובעת בעיניו בשלב זה, מטבע המלחמה ולא דווקא מקיומה של תכנית.

לחיתמת התמרון היבשתי הביאה את צה"ל ישירות לפתח ביתו של חמאס, ולהבנת חמאס, המשכיות התמרון בשלבים הראשונים, איימה על קיומו; חמאס לא היה מסוגל לעצור את התקדמות התמרון היבשתי של צה"ל. בארגון גרילה וטרור מדינתי כמו חמאס, המשמעות הייתה לסגת ולהסתתר או להילחם ולהישמד. חמאס נלחם בחבורות, לא בגדודים, הוא התפרק לחבורות או לכנופיות, ולא עמד מבצעית מול ריכוז המאמץ של צה"ל.⁴ הוא נסוג למקומות שצה"ל לא התקדם אליהם, תוך כדי שימוש נרחב בהיטמעות באוכלוסייה האזרחית ותוך כדי הסתתרות במערכי תת-קרקע שסייעו רבות להישרדותו. סיום המבצע הותיר את חמאס עם סימני שאלה גדולים בנוגע לאפשרויות המשך פעולתו הצבאית ועם הבנה שקיומו העתידי נתון בסכנה אמיתית אם יופעל התמרון היבשתי של צה"ל לעברו בעצמה כזו פעם נוספת. מדובר בטרוריסטים וביועציהם שיודעים תורה מהי ויודעים בניין כוח מהו, ואפילו מדובר בבניין כוח של טרור וגרילה. אין דרך לבנות כוח שיעמוד מול תמרון מסוג זה בהיחבא וגם אין משאבי שטח ברצועת עזה שיאפשרו לאמן כוח כזה ברמה סבירה. בהנחה שצה"ל יתחזק את יכולת התמרון שלו בעתיד, וזו אינה הנחה מופרכת, חמאס, חזבאללה ושולחיהם אמורים להבין את גודל הבעיה העומדת בפניהם.

הוצאת האויב משיווי משקל

מבצע "עופרת יצוקה" מלמד כי למהלומת האש ולתמרון היבשתי יש תפקיד מכריע בהוצאת הכוח הצבאי של חמאס וחזבאללה משיווי משקל.⁵ הכוח הצבאי של חזבאללה לא יצא משיווי משקלו במלחמת לבנון השנייה וגם לא הכוח הצבאי של חמאס, אך אילו המשיך התמרון היבשתי והגיע עד שטחיו החיוניים, עד עומק מערכיו בתוך השטחים הבנויים, זה היה מתרחש. מדובר בתהליך מוגדר ומוכח צבאית טקטית.

הסיבה לאבדן שיווי המשקל היא היכולת המבצעית המגולמת בתמרון היבשתי ובמגע הישיר עם הכוח הצבאי של חמאס ושל חזבאללה. בסופו של דבר גם חמאס וגם חזבאללה ארגנו את הכוחות הצבאיים שלהם בשטחים מוגדרים ובמערכי הגנה: יכולת התמרון היבשתי לפעול במגע ישיר בהמשך למהלומת אש וברבד עם הפעלת אש לעומק הרצועה מול כל מערך הגנה של חמאס גרמה לכך שהתמרון היבשתי במבצע "עופרת יצוקה" התנהל כמרכיב הכרעה. אחת מהגדרות ההכרעה היא אבדן יכולתו של אויב לפעול ביעילות נגדך, וקלאוזביץ מדגיש את אבדן הרצון להילחם.⁶ מדובר באבדן הרצון של הכוח שמולך להילחם ולא ברצון הארגון כארגון טרור. זו הדגשה חשובה, שכן ההישג הנדרש של התמרון היבשתי אינו להכריע את חמאס או חזבאללה אלא להכריע את הכוח הצבאי המבצעי שלו, וזה ניתן בהחלט לביצוע ותלוי באופן הפעלת הכוח הצבאי התוקף. ארגון גרילה קשה הרבה יותר להכריע, בייחוד טקטית, מעצם שיטת לחמת הגרילה. אך זה לא המקרה של חמאס ולא של חזבאללה. הם אינם ארגוני גרילה כבר זמן רב, אלא ארגונים המפעילים כוח צבאי מאורגן בשטח מאורגן ללחימה שכמה מהטקטיקות שלו הן טקטיקות לא סדורות. מח"ט 35, אחד ממפקדי העוצבות של התמרון היבשתי, מתאר היטב את התוצאה הזו מניסיונו וניסיון כוחותיו בקרבות:

העוצמה שהפעלנו בהתקפה לא נתנה להם להפעיל את הדברים שבהם הם היו מוכנים הכי חזק. אפילו הרעש שלפני הכניסה, כששומעים רעש כזה, לא רוצים להיות האויב מהצד השני. זו הייתה הרעדה של כל השטח, מטוסי קרב, מסוקים, ארטילריה, טנקים. אני חושב שזה מה שגם האויב הרגיש. הגענו אליהם מכיוונים בלתי צפויים ובעוצמה כזו שהמחבלים לא נשארו להפעיל את המלכודות שהכינו לנו. לכל מקום שהגענו, כבר כמעט לא הייתה אוכלוסייה. היחידים שנשארו היו משפחות עשירות מאוד שחששו לעזוב את הרכוש, או עניים שלא היה להם לאן ללכת. המחבלים, שהשתלטו על הבתים שהאזרחים עזבו, השאירו בכל בית מטענים עם חוטים מחוברים ומוכנים להפעלה. אר.פי.ג'י. מוכנים לשיגור, רובים על הרצפה. ממש תחנות של נשק, אבל העוצמה שבה נכנסנו הבריחה אותם. הם לא נשארו שם כדי להשתמש בזה.⁷

תיאור זה של המח"ט מסביר כיצד נראה אבדן שיווי משקל בשטח. מקרים כאלה נמצאו גם בעוצבות האחרות, ואפשר לומר שזוהי תופעה.

חמאס חש את אבדן שיווי המשקל במבצע "עופרת יצוקה", ונשימתו חזרה אליו עם הפסקת לחץ התמרון היבשתי בתוך הרצועה. התוצאות המבצעיות המתוארות להלן, כולן או חלקן, מצביעות על אבדן שיווי משקל מבצעי. המשמעות של אבדן שיווי משקל מבצעי בכוח הצבאי של חמאס וחזבאללה מדידה וניתנת לכימות: א. אבדן כושר הפיקוד המבצעי של הארגונים – היכולת להפעיל את הכוח הצבאי, יכולת שיגור הירי תלול המסלול וההגנה על הכפרים ועל הערים

- ב. אבדן היכולת המבצעית במרכיבים כמו סדרי הכוחות, המפקדים ואמצעי הלחימה
- ג. אבדן אמון בין מפקדים בדרגי הפיקוד במדרג המבצעים של הארגונים
- ד. אבדן הלכידות ביחידות מבצעיות של הארגונים בעקבות לחץ ישיר של כוחותינו בשדה הקרב.

חויית אבדן שיווי המשקל של כוחו הצבאי של חמאס במבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה החלה להתרחש רק עם הפעלת התמרון היבשתי, ובאה לידי ביטוי בעיקר במרכיבים האלה: אי-יכולת לבצע משימות בזמן שהוגדר להן, אי-יכולת להפעיל מערכי לחימה עיקריים, ובכלל זה מערכי החבלה ומערכי תת-הקרקע שהוכנו בעוד מועד, אי-יכולת להפעיל עתודות לחימה, חוסר יכולת לפקד ולשלוט על הכוחות הנתונים לפקודתו. הפחד מאבדן שיווי המשקל של חמאס השפיע על פעולתו המדינית, ואין להתרשם מהמרדנות שהפגין חאלד משעל בסוריה. הפער במקרים רבים בין עמדת משעל למצב בשטח עומעם רק עקב ההחלטה של ישראל לא לכבוש את כל רצועת עזה ולהסתפק בפעם הזו בהרתעה של הארגון. כל אלה נבעו מפעולת צה"ל במהלומת האש המקדימה, ובייחוד מהתמרון היבשתי. לתמרון היבשתי יש התרומה המכריעה לכך שהמשימות המבצעיות אשר קבע חמאס לעצמו לא הושגו. חמאס לא הצליח לפגוע קשה בצה"ל ובעורף. הסרת הלחץ של התמרון היבשתי בשלב מוקדם יחסית הביאה לכך שהוא לא התמוטט ושמר על יכולתו לשלוט, כלומר הוא הוכה קשה, אך פגיעתו אינה אנושה.

סיכום ומסקנות

חזבאללה וחמאס השתנו מארגוני טרור וגרילה לישויות שלטוניות, פוליטיות וחברתיות. הכוח הצבאי שלהם התמסד לקונגלומרט⁸ של טרור, גרילה וכוח צבאי סדיר. בהמשך לכך הטריטוריה – השטח הכפרי והעירוני – נהייתה מרכיב חיוני לקיום פעילותם הכוללת בכלל ושלטונם בפרט. קונגלומרט הכוח הצבאי הממוסד התחבר לטריטוריה היטב ומנסה ליישם שיטות צבאיות מבית המדרש האיראני והסורי. דרום לבנון הוא טריטוריה בשליטת חזבאללה, שהארגון מקיים בה את כלל פעילותו הנוגעת לחברה, לפוליטיקה ולצבא, ורצועת עזה היא הטריטוריה שחמאס מקיים בה את שלטונו על כל מרכיביו, המדיניים, המדינתיים, החברתיים, הכלכליים והצבאיים. הפעלת התמרון היבשתי המשולב באש לא מידתית על ידי צה"ל נגד הכוח הצבאי והמרכיבים התומכים את הכוח הצבאי לתוך הטריטוריה של חמאס וחזבאללה סיכנה את יכולתם לשלוט. שהות ארוכה של כוחות בטריטוריה זו הייתה עלולה מבחינתם להסיג את הישגיהם שנים רבות לאחור, עד כדי סיכון ממשי לקיום מרכיבים חיוניים בהם, למשל מרכיב הכוח הצבאי.

ההרתעה כלפי חזבאללה במבצע "עופרת יצוקה" והנעת התהליכים המדיניים בקשר לרצועת עזה בהמשך למבצע, נובעים מפגיעה קשה ומאיום ממשי שנוצר על המשך קיום הטריטוריה של שלטון חמאס – רצועת עזה, על הכוח הצבאי שלו ועל התשתיות האזרחיות התומכות אותו. שמונה שנים של מלחמת התשה שקדמו למבצע "עופרת יצוקה", אשר התאפיינו בשיגור רקטות ותגובה באש, ומבצעים מקומיים של כוחות חי"ר ושריון, לא הניעו תהליכים בסדר הגודל שהניעו מלחמת לבנון השנייה ומבצע "עופרת יצוקה". מלחמת ההתשה בת שמונה השנים שקדמה למבצע "עופרת יצוקה" לא יצרה איום כלשהו על הטריטוריה של הארגונים, ואכן, ארגוני הטרור – פת"ח ומאוחר יותר חמאס – מצאו מידה רבה של חופש פעולה בתוך הטריטוריה שלהם הן ליישום שלטונם המעשי והן כבסיס יציאה למבצעי טרור וגרילה נגד ישראל, מבצעי אש תלולת מסלול ומבצעים קרקעיים. הפעלת הכוח של צה"ל במבצע "עופרת יצוקה", ריכוז מאמץ מהלומות האש והתמרון היבשתי שהגיע בהמשכן היו איום של ממש על קיומו של הכוח הצבאי של חמאס תוך כדי ניסיון כושל של צבא חמאס להחזיק את השטח, ניסיון שלקראתו הוא הכין וארגן את השטח ללחימה.

הדבר דומה בקשר לחזבאללה. נראה כי הפצצת בירות לבדה – ללא יצירת איום ממשי על דרום לבנון, אחד ממוקדי הכוח החשובים של חזבאללה והמקום שיש לו בו גבול ישיר עם מדינת ישראל – לא הייתה מביאה להרתעה שעמדה במבחן במבצע "עופרת יצוקה". השליטה בדרום לבנון, שהוא מעין מדינת חזבאללה, והמגע הישיר של הארגון עם הגבול הצפוני של מדינת ישראל הם נכס טריטוריאלי חיוני לחזבאללה. מידת ההרתעה של חזבאללה – הנובעת מהחשש לאיבוד דרום לבנון, "בסיס הבית" הגדול ביותר שלו – נובעת מהבנתו ומאמונתו שצה"ל יכבוש את דרום לבנון בכל מלחמה נגדו. הכנותיו למצב זה כנגד תמרון יבשתי מוכיחות זאת. המידה המשלימה נובעת מהחשש ממהלומות האש הלא-מידתיות בכל לבנון, העלולות להחזיר את חזבאללה ממעמד של מגן לבנון למעמד של הורס הלבנון. אפשר ללמוד ממלחמת לבנון השנייה וממבצע "עופרת יצוקה" כי כדי לאפשר תמרון יבשתי יעיל יש ליצור ארבעה תנאים מבצעיים בסיסיים לפחות להפעלה רציפה ולאורך זמן של התמרון היבשתי בעימות הא-סימטרי:

- יכולת מבצעית לא מידתית של הפעלת תמרון יבשתי משולב במהלומות אש לכל עומק נדרש בזירת המבצעים, יכולת לרכז ולהפעיל כוח זה במהירות ככל הניתן ולהעביר את המלחמה אל שטח חמאס וחזבאללה
- קיום של יכולת רב-ארגונית קבועה ורצופה של הגנת העורף האזרחי⁹ (צה"ל-פיקוד העורף, משרד הביטחון, רשויות מקומיות וראשי עיריות כמפקדי הרשויות בעת מלחמה או מבצע, יכולת הגנה אקטיבית מפני טילים)

- יכולת קבועה ורצופה להפעיל מאמץ מבצעי הומניטרי בהיקף גדול בד בבד עם הלחימה ולאחריה
- יכולת קבועה ורצופה של תקשורת והסברה מוכנים מראש לזמן הקרבות וליום שאחרי.

כלקח אופרטיבי ואסטרטגי ממלחמת לבנון השנייה ומבצע "עופרת יצוקה" נכון צה"ל לחזק ולשמר את יכולתו לתמוך ביבשה בכל עומק נדרש נגד איומים אסימטריים פוטנציאליים עתידיים. מערכת הביטחון של מדינת ישראל וצה"ל צריכים לאפשר תנאים מבצעיים ואסטרטגיים בסיסיים לצורך לחימה יבשתית ברציפות. לכן החשיבות המבצעית של הגנת העורף, של המאמץ ההומניטרי ושל מאמץ התקשורת הרצוף, שהם תנאים אסטרטגיים היוצרים לגיטימציה פנימית וחינונית, ובעיקר זמן פעולה הנדרש להשלמת המאמץ המבצעי.

הכוח הצבאי של חזבאללה וחמאס – כל אחד מהם בדרכו – התגבש לקונגלומרט של ארגון צבאי המשתמש בטקטיקה של גרילה, מפעיל מאמצי טרור וגרילה, משתמש בצורות קרב תורתיות אוניברסליות צבאיות, כמו הגנה והתקפה באש, נסיגה והשהייה, מארגן את השטח בהתאם לדוקטרינה, משתמש בשיטות של הדרכה צבאית בבתי ספר צבאיים ועוד. זוהי הסיבה שגורמת לארגונים אלו להילכד בין התמרון ובין האש. חמאס וחזבאללה נהיו ארגונים צבאיים גדולים, הם מייצרים מספר עצום של מטרות, והם חושפים את עצמם לחדירות מודיעינית הולכת וגוברת ללא שליטה.

אלה מסבירים את הטענה כי התמרון היבשתי המשולב במהלומות אש לא־מידתיות הוא המרכיב העיקרי היוצר איום ממשי. התמרון היבשתי כמרכיב חיוני בהפעלת הכוח הצבאי נגד חמאס וחזבאללה אינו יכול ואינו נדרש לבטל את קיומם של הארגונים. הרתעתם מפעולה נגד ישראל במרכיבי הכוח העיקריים שלהם, למשל אש תלולת מסלול וטרור באמצעות פיגועים שונים למשך פרק זמן ארוך, הוא הישג גדול, שעשוי לאפשר התפתחות תנאים מדיניים להסדרים עתידיים.

הערות

- 1 עודד ערן, "עופרת יצוקה" – הפן המדיני, **עדכן אסטרטגי**, כרך 11, מס' 4, פברואר 2009.
- 2 גבריאל סיבוגי, "תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית", **מבט על**, גיליון 74, 1 באוקטובר 2008. "הידרדרות למלחמת התשה עם החזבאללה אינה מחויבת המציאות. מבחנה של מדינת ישראל יהיה בעצמת/ איכות התגובה לאירוע בגבול הלבנוני או לאירוע טרור בו יהיו מעורבים חזבאללה בצפון או חמאס בדרום. גם כאן, לכאורה כתוצאה מאירוע טרור מבודד, לא תוכל ישראל להבליג ותהייה חייבת להגיב באופן לא פרופורציונאלי לאירוע כדי להבהיר שהיא לא תסבול כל ניסיון לפגוע בשקט הקיים לאורך הגבולות. על ישראל להיות מוכנה להידרדרות ולהסלמה ואף לעימות בהיקף מלא [...] אימוץ גישה זו תקף גם לאיום בעזה, שם יידרש צה"ל להכות מכה קשה בחמאס ולהימנע ממשחקי חתול ועכבר עם משגרי קסאם. אין לצפות מצה"ל להפסיק את הירי על העורף הישראלי באמצעות פגיעה פיזית במשגרים, הירי יופסק בעקבות הפסקת אש".
- 3 פעילות מסודרת ומכינה של המחלקה לדין בין-לאומי אפשרה לצה"ל ותאפשר לו בעתיד להכין את שדה הקרב על אילוציו המשפטיים. העובדה שהטרור נלחם בתוך האוכלוסייה ומשתמש באוכלוסייה בתור מגן אנושי מקשה על הלחימה, אך אינה מונעת אותה. הגדרת פרוצדורות מבצעיות מסודרות של עבודת מטה, הבוחנות בקפדנות את מטרות התקיפה באש ואת יעדי התמרון היבשתי, עוזרות למפקדים למלא את משימותיהם. חשוב להבין שהמענה המבצעי הוא המוביל את הצורך המשפטי ולא להפך. צה"ל פועל בעניין זה היטב ובשיטתיות, ואכן, מספר הנפגעים בקרב האזרחים, ללא פעולה זו, היה עולה עשרת מונים על המספר המדווח.
- 4 במקרים רבים ברחו חוליות חמאס משדה הקרב. תופעה זו דומה לתופעה שהתגלתה במלחמת לבנון השנייה בכל המקומות שצה"ל תקף ישירות את מחבלי חזבאללה. חזבאללה ניהל לאחר המלחמה תחקיר בנוגע לכוחותיו שברחו.
- 5 חוסר שיווי משקל מבצעי משמעותו שאין ביכולת הכוח לתפקד לפי תכניותיו, ואין הוא מצליח להוציא את משימותיו מן הכוח אל הפועל בצורה סדורה. אין מדובר בכך שהוא חדל מלהתקיים, אך הקרב על הישרדותו במצב של חוסר שיווי משקל גובר על הדבקות במשימותיו. זהו צעד חשוב בדרך להכרעתו או להשמדתו.
- 6 יוסי יהושוע וראובן וייס, "אז אין לי בכלל דילמה", **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 23.1.2009. מח"ט 35 במבצע "עופרת יצוקה" העיד בראיון עיתונאי בתום הקרבות: "לא הייתה הגזמה בתיאורים [...] היו מנהרות, מטעני חבלה גדולים, מלכודות בדמות בובת איש חמאס שמאחוריהן פתח מנהרה המיועדת לחטיפת חייל. בהתחלה הם נערכו מולנו כמו צבא [...] הפכנו אותם מפלוגה לאוסף של חבורות [...]".
- 7 שם, עמ' 6.
- 8 קונגלומרט הוא תלכיד של סלע משקע המורכב משברי סלע שונים בסביבה גאולוגית. המטפורה היא של חיבור מרכיבים שונים לגוף אחד – תלכיד של שברים שקשים לזיהוי לגוף בעל נוכחות, אשר אפשר לזהותו ולאפיינו.
- 9 מאיר אלרון, "החזית האזרחית במבצע עופרת יצוקה: סיכום ביניים", **מבט על**, גיליון 87, 5.1.2009.